

NYITRAI KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM
KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA –
MAGYAR SZEMIOTIKAI TÁRSASÁG

A NEVEK SZEMIOTIKÁJA

SZERKESZTETTE:
BAUKO JÁNOS – BENYOVSZKY KRISZTIÁN

NYITRA – BUDAPEST
2014

Lektorálta: Doc. Vörös Ottó, PhD.
Doc. PhDr. Kozmács István, PhD.

HAJDÚ MIHÁLY EMLÉKÉRE

©: A szerzők, 2014

ISBN 978-80-558-0656-3

EAN 9788055806563

TARTALOM

HOFFMANN ISTVÁN: Név és jelentés.....	5
VOIGT VILMOS: A nevek és különösen a népmesei nevek szemiotikájáról.....	22
SZIRMAI ÉVA: A név hatalma – a hatalom nevei.....	41
NÉMETH ZOLTÁN: Név, álnév, hatalom.....	55
TÓTH SZERGEJ: Ideológiák, rezsimek, diktatúrák és a „divat-hullámok” nevei napjainkban.....	65
BAUKO JÁNOS: A tulajdonnév identitásjelölő funkciója.....	78
HAINDRICH HELGA ANNA: A keresztnév mint az identitás szimbolikus jele.....	97
SCHIRM ANITA: A személynevekhez kötődő nyelvhasználói vélekedésekről.....	110
FARKAS TAMÁS: A névtelenség és a megnevezés alapkérdéseiről.....	124
ÚJVÁRI EDIT: Névtelen mesterek és szignatúrák a középkori művészetben.....	139
MIKESY GÁBOR: A jelentésszerkezet változásai mikrotoponimák körében.....	155

T. SOMOGYI MAGDA: A tulajdonnevek helye az írói szótárakban (Gondolatok a készülő Mikes-szótár kapcsán).....	166
BÜKY LÁSZLÓ: Nevek lírai környezetben.....	184
ANGYAL LÁSZLÓ: Nevek szemiotikai holdudvarában (a Krúdy-hősök „varázshegye”).....	198
SLÍZ MARIANN: Az irodalmi nevek mint szignálok üzeneteinek kiválasztása.....	217
PETRES CSIZMADIA GABRIELLA: A csodás nevek hatalma....	227
N. TÓTH ANIKÓ: Kötelez a név? Grendel Lajos New Hont-trilógiájának tulajdonneveiről.....	236
BENYOVSZKY KRISZTIÁN: Dumas Poe-t olvas – vagy fordítva? Egy irodalmi esettanulmány névszemiotikai tanulságai.....	246

A személynevekhez kötődő nyelvhasználói vélekedésekről

SCHIRM ANITA

Szegedi Tudományegyetem, Szeged
schirmanita@gmail.com

1. Bevezetés

A neveknek kezdettől fogva mágikus erőt tulajdonítottak (HAJDÚ 2003: 102), amit a különféle ráolvasások és nyelvi babonák, valamint tabuk (ZLINSZKY 1931: 12) is bizonyítanak. A természetközeli népeknél a nevekbe vetett hit a mai napig tetten érhető, ám minden társadalomban foglalkoztatja az embereket a nevek jelentése és eredete. De vajon milyen hiedelmek vannak a nyelvhasználóknak a személynevekről? Tanulmányomban egy 68 adatközlővel készített kérdőíves felmérés eredményein keresztül a laikus nyelvhasználók nevekre vonatkozó vélekedéseit és saját nevükhöz, valamint a névdivathoz fűződő attitűdjeit mutatom be. A korpusz, a módszer, a hipotézisek (3. fejezet), valamint az eredmények ismertetése (4. fejezet) előtt következzen egy rövid elméleti áttekintés a névtan (szociál)pszichológiai megközelítéseiről, valamint a névattitűdről és annak vizsgálati lehetőségeiről (2. fejezet).

2. Szakirodalmi előzmények a névtan (szociál)pszichológiai megközelítéseiből

A nevekhez kötődő nyelvhasználói vélekedésekkel és a nevek (szociál)pszichológiai vonatkozásaival számos névtani munka foglalkozott már. A XX. századi névtani tanulmányokban megjelenő pszichológiai megközelítéseket BÜKY BÉLA (1997) foglalta össze tanulmányában, kiemelve többek közt ZLINSZKY ALADÁR (1931), KOVALOVSKY MIKLÓS (1934), PAIS DEZSŐ (1966) és J. SOLTÉSZ KATALIN (1979) írásait. ZLINSZKY ALADÁR 1931-es *Az eufémizmus* című dolgozatában a névvarázsról és a néveufémizmusról is írt, s művéből BÜKY azt a pszichológiai megjegyzést idézi, miszerint „a név

jelleme befolyással van viselőjének jellemére” (i. m. 13). ZLINSZKYhez hasonlóan KOVALOVSKY MIKLÓS is kitért arra, hogy „minden név viselőjének szerves tartozéka” (1934: 7), azaz a „név a személynek valóságos szimboluma, sőt, mondhatjuk, vele elválaszthatatlanul egy” (i. m. 10). A nevekhez emellett hangulati, érzelmi kísérfőelem is hozzákapcsolódik (i. m. 11), s ha ismerjük a név viselőjét, „igen könnyen hajlandók vagyunk szerves kapcsolatot keresni és találni a név és a személy között” (i. m. 12). A névhangulat mellett KOVALOVSKY részletesen tárgyalja művében az asszociációs névhangulatot, a név esztétikai hatását és a névvarázst is.

A nevekhez kötődő nyelvhasználói vélekedések vizsgálatakor érdemes azt is feltérképezni, hogy a naiv nyelvhasználók társítanak-e jelentést a személynevekhez, s ha igen, milye(neke)t. A nyelvtudományban és a logikában ugyanis sokáig az a felfogás uralkodott, hogy a tulajdonneveknek nincsen jelentésük (J. SOLTÉSZ 1979: 22). GOMBOCZ ZOLTÁN (1926/1997: 156) a neveket jelentés nélküli nyelvi elemeknek tekintette, amikhez „nem fűződik semmiféle értelem”, KOVALOVSKY MIKLÓS (1934: 19) pedig úgy tartotta, hogy a tulajdonneveknek határozatlan a jelentésük. A tulajdonnevek jelentésnélküliségével elsőként MARTINKÓ ANDRÁS (1956) szakított, később pedig J. SOLTÉSZ KATALIN (1979: 22–43) és KIEFER FERENC (1989) is bizonyították, hogy a tulajdonnevek rendelkeznek jelentéssel. KIEFER négyféle jelentését különítette el a tulajdonneveknek: az érzelmi, az asszociatív, a logikai és a kontextuális jelentését. „A *Klára* szónak – írja KIEFER – lehet számunkra érzelmi jelentése, de ennek nincs sok köze a *Klára* név nyelvi jelentéséhez. A *Klára* névhez fűződő érzelmi jelentés azokkal a tapasztalatokkal, ismeretekkel függ össze, amelyeket egy (vagy több) a *Klára* nevet viselő személlyel kapcsolatban szereztünk. Ugyanez vonatkozik az ún. asszociatív jelentésre is. Az, hogy egy névről mi jut eszünkbe, független a név nyelvi jelentésétől” (1989: 287). Külön kiemeli (i. m. 288, 290), hogy a tulajdonnév nyelvi jelentésének nem lehet része az, amit a név viselőjéről tudunk. A név logikai jelentése KIEFER szerint az, ami az igazságfeltételekkel hozható összefüggésbe, míg a kontextuális jelentés a szövegkörnyezetből töltődik fel.

A névtani szakirodalom szociálpszichológiai megközelítésű tanulmányai közül külön említést érdemelnek a személynevekhez kapcsolódó attitűdvizsgálatok. Az attitűd olyan kognitív reprezentáció, amely valamely tárgyval kapcsolatos értékítéleteket fogja össze.

GORDON WILLIARD ALLPORT (1935/1979: 49) szerint „tapasztalat révén szerveződött mentális és idegi készenléti állapot, amely irányító vagy dinamikus hatást gyakorol az egyén reagálására mindazon tárgyak és helyzetek irányában, amelyekre az attitűd vonatkozik”. Az attitűdök nem teljesen automatikusak, a tapasztalatban gyökereznek és változó intenzitásúak (i.m. 46). Általában szörványinformációk alapján alakulnak ki, s létrejöttükben a kezdeti benyomásoknak fontos szerepük van, amelyek érzelmi tartalmú vélekedéssé formálódnak és később igen nehéz őket módosítani. Az attitűd kognitív, affektív, motivációs és viselkedéses összetevőkből áll, s instrumentális, énvédő, érték kifejező és ismereti funkciót képes betölteni (KATZ 1960/1979: 110). Az attitűd tárgya lehet egy személy, egy tárgy, egy csoport, egy szituáció vagy egy gondolat, tehát a tulajdonnevekhez, s azon belül a személynevekhez is társulhat attitűd.

A tulajdonnév iránti attitűd KISS JENŐ (1995: 135) szerint az embereknek, illetve az emberek bizonyos csoportjainak a nevekkal szembeni beállítódását, hozzájuk való viszonyulását, róluk szóló értékelő vélekedését jelöli. A névattitűd társadalmi meghatározottságú (BAUKO 2009: 249), s vizsgálata interdiszciplináris: a névtan, a szociolingvisztika, a kognitív pszichológia, valamint a szociálpszichológia módszereinek az együttes alkalmazásával tanulmányozható a leghatékonyabban. A névtani tanulmányok közül a gúnynevekkel, a névcsúfolókkal, a névszépítéssel, a becézéssel, az utónév változtatással, a névmagyarosítással és a névviseléssel foglalkozó munkák (l. BÜKY 1997: 83) általában kitérnek az adatközlők névvel kapcsolatos attitűdjeire is. A név iránti attitűd sok tényezőtől függ (BAUKO 2009: 252–253): a nevet adó, illetve a nevet használó személytől és a névadás körülményeitől, a név hangalakjától, jelentésétől és eredetétől, a név által keltett asszociációktól, a név gyakoriságától, valamint a névhasználati színtér jellemzőitől. TAKÁCS JUDIT szerint (2008: 22) a név is a személyiségszlelést befolyásoló tényezők közé tartozik. A neveket TAKÁCS olyan speciális prezentáló kódoknak tartja, amelyek hozzájárulnak a névviselőről kialakított benyomások és vélemények létrehozásához (i. m. 28).

3. Korpusz, módszer, hipotézisek

A szakirodalomban olvasható elméleti megállapításoktól

függetlenül kíváncsi voltam rá, hogy a laikus nyelvhasználók milyen ismeretekkel és hiedelmekkel rendelkeznek a személynevekről, ezért kérdőíves felmérést végeztem. A vizsgálat során 9 kérdést tettem fel adatközlőimnek, amelyek egy része arra irányult, hogy mennyire ismerik saját családnevük és keresztnévük jelentését, illetve eredetét, hogyan viszonyulnak a névmágiához, mit gondolnak a névdivatról és milyen attitűddel viseltetnek a nevük iránt¹. A kérdések előtt egy rövid tájékoztatás volt olvasható a felmérés céljáról (nyelvészeti terepmunka elkészítése), valamint itt biztosítottam a kérdőívet kitöltőket arról, hogy a vizsgálat semmilyen képességet vagy előzőleg megszerzett tudást nem mér, így a kérdésekre nincs jó vagy rossz válasz.

A kutatás során kényelmi mintavételt alkalmaztam, e-mailen küldtem szét az általam összeállított kérdőívet a vizsgálatra jelentkezőknek. Összesen 68 fő, 55 nő és 13 férfi töltötte ki a kérdőívet. Az életkoruk átlaga 23 év volt, a legfiatalabb adatközlőm 18 éves, míg a legidősebb 50 éves volt. A lakóhelyét 2 informátor nem adta meg, a többiek azonban az ország különböző részeiről, 49 településről származtak az alábbi eloszlásban²: Abony (1), Baja (1), Bárdudvarnok (1), Békés (1), Békéscsaba (3), Bonyhád (1), Budapest (3), Cegléd (1), Csantavér (1), Csátalja (1), Csongrád (2), Gábortelep (1), Gátér (1), Gyula (1), Hatvan (1), Hódmezővásárhely (1), Imrehegy (1), Jászkajóhalma (1), Jászládány (1), Kardoskút (1), Kecskemét (2), Kiskunhalas (1), Kiszombor (1), Komló (1), Körösladány (1), Maroslele (1), Mezőtúr (1), Ózd (1), Öcsöd (1), Pécs (2), Pusztaszabolcs (2), Sándorfalva (1), Sárospatak (1), Szabadkígyós (1), Szeged (8), Szegvár (1), Székesfehérvár (1), Szentés (2), Szentkirály (1), Szolnok (1), Szombathely (1), Taktaharkány (1), Tata (1), Tatabánya (1), Tornyiszentmiklós (1), Újkígyós (1), Vác (2), Vörs (1), Zsana (1). Az adatközlők mindegyike rendelkezett érettségivel. A válaszadók zöme egyetemi hallgató volt, ám a diákokon kívül 3 adminisztrátor, 2 könyvtáros, illetve 1–1 fővel 7

¹ A kérdőíves felmérés egy 2010-es anyanyelvi pályázathoz (*Régi magyar mesterségek családneveink tükrében*) kapcsolódott, ezért a vizsgálatban voltak az adatközlők településéhez kötődő mesterségekre, valamint a mesterségi eredetű családnevekre vonatkozó kérdések is. Tanulmányomban ezekre most nem térek ki, csupán a személynevekhez kötődő attitűdöket felmérő kérdésekkel és az azokra adott válaszokkal foglalkozom.

² A települések után álló szám azt jelzi, hogy az adott helyről hányan töltötték ki a kérdőívet.

egyéb foglalkozású (matematikus, közgazdász, gázdiszpécser, mérnök, gazdasági előadó, gondnok, háztartásbeli) személy is megjelent a mintában. S bár a felmérés a minta kis méretéből és a mintavétel módjából adódóan nem reprezentatív, mégis egy metszetét adja annak, hogy a XXI. század elején hogyan vélekedtek hazánkban a nyelvhasználók a nevekről.

A vizsgálat előtti hipotézisem az volt, hogy az átlag beszélők a nevek érzelmi és asszociatív jelentéseit emelik ki, s a logikai és a kontextuális jelentéssel egyáltalán nem számolnak. Azt is feltételeztem továbbá, hogy az egyre terjedő tudománytalan bulvárinformáció miatt az adatközlők többsége hisz a nevek erejében. Valamint úgy véltem, hogy a saját nevük identitásjelölő funkciója nagyon erős, illetve hogy pozitív attitűddel viseltetnek a saját nevük iránt.

4. A kérdőíves felmérés eredményei

Kíváncsi voltam rá, hogy adatközlőim mit gondolnak a nevek hatalmáról, milyen ismeretekkel rendelkeznek a névmágiáról, illetve ők maguk hisznek-e benne. Ezért a kérdőív két kérdése is a nevekhez köthető lélektani folyamatokra és a nyelvhasználóknak a nevekről való vélekedéseire kérdezett rá. Rögtön a kérdőív elején azt tudakoltam adatközlőimtől, hogy hisznek-e abban, hogy a név meghatározza a viselője sorsát. Nem csupán *igen* / *nem* választ vártam tőlük, hanem indoklást is kértem. Majd három kérdéssel később újra visszatértem a témához, s azt kérdeztem tőlük, hogy mi a véleményük a névmágiáról, a tulajdonnevek varázsáról és erejéről.

A 68 adatközlőből 30 vélekedett úgy, hogy a név meghatározza a viselője sorsát. Többen azzal érveltek, hogy az azonos keresztnévű emberek sokszor hasonlóan viselkednek, s a jellemük jó néhány tulajdonságban megegyezik, ilyenkor szerintük „szoros viszony jön létre a név és viselője közt”. Kiskunhalasi informátorom arról számolt be, hogy több olyan ismerőse is van, akiknek „a nevének a jelentése egész pontosan leírja az illető személyiségét”. Volt, aki gyakorlati szempontból közelítette meg a névhasználat kérdését: „Ha valakinek érthető a neve, akkor az könnyebbé teszi az életét. Ha nehezebb leírni, kiejteni, akkor sok bosszúságban lehet része.” A név becézhető voltára is kitértek a válaszok, illetve a név hangzását, lágy vagy kemény tónusát is meghatározó tényezőnek tartották: „a hétköznapi élet bizonyos

szituációiban kedvező hatást kelthetnek bizonyos nevek: rövidségükkel, hangzásukkal. Például gyakran a színészek is más (pozitívabb, könnyen megjegyezhető) nevet választanak maguknak.” Rendszeresen visszatért a válaszok közt annak az említése, hogy a név azért befolyásolja az emberek sorsát, mert a hétköznapiak során gyakran használjuk, sokszor kell bemutatkoznunk, s a név kimondása különféle érzéseket válthat ki a befogadóból. Többen kitértek arra is, hogy a furcsa, vicces vagy nagyon egyedi név miatt a gyerekeket már kiskoruktól kezdve csúfolhatják, s ez kihathat a későbbi személyiségükre is. Bonyhádi válaszadóm szavaival élve: „ha valaki esetleg egy szappanopera sztárja után kapja a nevét, azt diszkriminálhatják”. Ugyanakkor ennek az ellentétére is hoztak példát, miszerint a „tradicionális, a mai napig társadalmi presztízzsel bíró tulajdonnevek” pozitív módon befolyásolhatják viselőjük sorsát. A név meghatározó vonását emelte ki csongrádi informátorom is: „Mai világunkban sokat adnak a külsőségekre, egy jó név erősen befolyásolhatja jövőnket.” Hasonlóan vélekedett taktaharkányi adatközlőm is: „Igen, mifelénk azt mondják, hogy egy jó név a legjobb örökség.” Néhányan a klasszikus *Nomen est omen* mondással indokolták véleményüket. Mezőtúri válaszadóm szerint: „a név egyfajta jellemzője a viselőjének, ha hallunk egy nevet, arról egyből eszünkbe jut az a valaki. Illetve sokszor szoktuk mondani, hogy: ez a név úgy illik rád.”

Az igenlő válaszok mellett a nemleges vélemények is megjelentek a mintában: 28 adatközlő vélte úgy, hogy a név semmilyen befolyással nincs az emberek sorsára. „Az ember sorsát a génjei, a családi háttér, az iskoláztatás és a környezet határozza meg. Meg némi szerencse, nem pedig egy véletlen névválasztás” – nyilatkozott ózdi adatközlőm. A válaszadók gyakran hivatkoztak arra, hogy a családnév eleve adott, a keresztnévet pedig a szülők döntenek el, általában az alapján, hogy melyik tetszik nekik vagy melyik illik legjobban a vezetéknevhez, így semmiképpen sem határozhatja meg a viselője sorsát a név. A családnév öröklődésével és a név eredeti jelentésének motiválatlanná válásával indokolta az egyik szegedi adatközlő a nemleges válaszát: „mert nem minden *Molnár* molnár”. Ezt a motiválatlanságot és a nevek önkényes jellegét újkígyósi válaszadóm is hangsúlyozta: „hiszen a nevünk ismerőseink számára is akkor kap jelentést, ha a személyiségünket megismerik”. Vörsi informátorom is hasonlóan vélekedett, kiemelve, hogy azért sem határozhatja meg a név a viselőjének a sorsát, „mert a nevünk tőlünk független körülmények következtében kapcsolódik

hozzánk”. Nagykőrösi adatközlőm pedig a következőket írta: „Szerintem nem a viselője sorsát határozza meg, hanem a személyhez való viszonyulást. Ha bemutatkozik nekünk valaki, rögtön asszociálunk vagy társítunk valamit a nevéhez: jó vagy rossz dolgot.”

A válaszadók közt 10-en voltak, akik úgy gondolták, részben határozza csak meg a sorsot a név. Ők zömében a fentebbi érveket kombinálták, de nem tartották kizárólagosnak egyiket sem. A válaszok közt itt is gyakran előkerültek a személyes tapasztalatok. Váci adatközlőm például a következőképpen vélekedett: „Igen is és nem is. Az én nevem azt jelenti: harcos, és sokszor úgy is érzem magam, de néha meg úgy érzem, más nevek jobban illenének hozzám.” A pro és kontra felhozott érveket és indokokat legjobban talán szentesi adatközlőm válasza foglalja össze: „A név az ember, vagy az ember a név... Számomra kicsit »tyúk vagy a tojás« kérdés, de azt hiszem, nem előre meghatározza – determinálja a sorsot, de befolyásol(HAT)ja azt. Kategorikusan meghatározónak nem mondanám. Az ember azonosulni fog a nevével. Evidens.”

A kérdőív egy másik kérdésében pedig azt tudakoltam adatközlőimtől, hogyan vélekednek a névmágiáról, a tulajdonnevek varázsáról és erejéről. A névmágia KOVALOVSZKY MIKLÓS (1934: 5) szerint a névnek és a viselőjének a szoros összekapcsolása, míg a *Magyar Néprajzi Lexikon* 4. kötete (ORTUTAY 1981) az alábbi meghatározást adja a fogalomra: „a mágiának az a formája, amikor valamely személy vagy istenség nevét használják fel, illetve nem mondják ki mágikus célzattal. A hiedelem alapja az, hogy a név a legteljesebben hozzátartozik viselőjéhez” (lásd: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/4-33.html>). Az ezoterikus irodalomban is megjelenik a névmágia fogalma, ott azonban teljesen más jelentésben használják a szót és a számmisztikával hozzák összefüggésbe. A nevek betűihez számokat rendelnek egytől kilencig, majd összeadják őket, s az összeadást addig folytatják, míg az eredmény egyjegyű nem lesz. Ez az eredmény az illető saját névszáma (<http://nevedbenasorsod.blog.hu/2010/01/04/nevmagia>). A névmágia ezoterikus értelmezésének azonban semmiféle tudományos alapja nincs.

Adatközlőim közül 11-en azt válaszolták, hogy még sosem hallottak a névmágiáról, illetve fogalmuk sem volt eddig arról, hogy van ilyen, 5-en pedig nem írtak semmit erre a kérdésre. A többi válaszadó számára nem volt ismeretlen a fogalom, vagy legalábbis – ahogy az

majd a válaszokból is kitűnik – valamit hozzákapcsoltak a terminushoz. 20 személy nyilatkozta azt, hogy nem hisz a névmágiában. Imrehegyi adatközlőm például a következőt írta: „nem hiszem, hogy varázserővel rendelkeznének a nevek, bár egy név hallatán gyakran alkotunk előítéletet valakiről”, békéscsabai informátorom pedig úgy vélekedett, hogy „csak az egyénre hat, ha tisztában van neve jelentésével”. Komlói adatközlőm véleménye szerint: „A neveknek nincsen semmi erejük, régen még volt jelentésük, mert ha valaki *Szűcs* volt, akkor a munkája is az volt, de manapság már ennyi jelentősége sincs, arra van a nevünk, hogy megkülönböztessenek a másik embertől.” Többen komolytalan dolognak, illetve játéknak tartották csupán a névmágiát, mások pedig azzal érveltek, hogy ők nem babonások. Néhány válaszadó azonban hitt a névmágiában: „Úgy hiszem, a kimondott szónak nagy ereje van.” Abonyi adatközlőm pedig még olvasmányélményeit is felidézte az indokláshoz: „Ez (ti. a névmágia) már a finn Kalevala megalkotásakor létezett. Érdekes dolognak találom, s valóban érezhető, hogy aminek tudjuk a nevét, azt birtokba vettük, hiszen valamilyen kapcsolatba kerültünk vele.” Szegedi informátorom pedig azzal indokolta a névmágiába vetett hitét, hogy „előbb-utóbb legalábbis részben olyanná válunk, mint a nevünk”. Mezőtúri adatközlőm válasza is hasonlóképpen hangzott: „Ok nélkül kapjuk azt a nevet, amit most viselünk, de mégis annyira hozzánő az emberhez és egyedivé teszi azt, hogy szerintem minden névnek van ereje, még ha több ember is viseli.”

Bár a mi társadalmunkban már nincs hagyománya a névmágiának, az a többségi vélekedés a mintában, hogy a név meghatározhatja a viselője sorsát, illetve a névmágiába vetett hit véleményem szerint azzal is magyarázható, hogy egyre több helyen jelennek meg hozzá nem értők tollából a témára vonatkozó írások. Elég, ha csak a bulvármagazinokra, a női és férfi szabadidős újságokra, az ezoterikus művekre, illetve az interneten fellelhető számtalan portálra és alkalmazásra gondolunk. Ez utóbbiak közül például a Facebook-on rettentő népszerűségnek örvendett a *Mi az indián neved?* fedőnevű alkalmazás, amely indián nevet ígért mindössze egy kattintásért. Semmilyen tudományos alappal nem bírt azonban a program, ugyanis nem volt más, mint egy ügyesen álcázott adathalászati eszköz. Emellett különféle névmisztika kalkulátorok (pl. http://www.szammisztika.hu/kalkulatorok/nevmisztika_kalkulator) és névelemző programok (pl. <http://www.babainfomagazin.hu/nevelemzes>) is találhatóak az inter-

neten. Vagyis igaz, hogy az átlag emberek igen kedvelik a névmagyarázatok, etimológiákat, azonban az emberek ilyen irányú igényét manipulatív céllal kihasználják a reklámhatás és az olvasottság növelése érdekében, cserébe azonban nem névtani ismereteket, hanem csupán tudománytalan nézeteket közvetítenek az olvasóknak.

A neveknek az ember sorsát meghatározó voltáról és a névmágiáról adott eltérő vélemények ellenére adatközlőim saját nevükről viszonylag sok információval rendelkeztek. A kérdőív válaszai azt mutatták, hogy a többség ismeri saját nevének az eredetét és a jelentését. A felmérés egy másik kérdése is ehhez kapcsolódott, azt vizsgáltam, hogyan viszonyulnak adatközlőim a családnevükhöz és a keresztnevükhöz. A mintából mindössze ketten számoltak be arról, hogy nem kedvelik a nevüket, néhányan pedig azt nyilatkozták, hogy semleges a nevükhöz fűződő viszonyuk. Egyikük véleményét idézem: „nem különösebben kedvelem, de már megszoktam”, egy másik adatközlő pedig azzal indokolta válaszát, hogy „foglalkozásnévből alakult (ti. *Molnár*), semmi érdekes nincs benne – az egyszerűsége miatt nem kedvelem”. Főként a gyakoribb családnevet (*Szabó, Kovács, Molnár*) viselők nyilatkoztak semlegesen vagy negatívan a nevükről. Például: „Teljesen hétköznapi nevem van, csak a városban van legalább húsz ugyanilyen nevű és életkorú ember.” A válaszokból úgy tűnik, hogy az egyedítésnek és a megkülönböztetésnek a szerepe még ma is nagyon fontos a névviselők körében. Adatközlőim többsége pozitívan nyilatkozott a nevéről, s a név különlegessége és egyedisége sokszor visszatért a válaszok közt. Például: „Szeretem a nevemet. Nem túl hosszú, egyszerű, de mégis valamilyen szinten egyedi”, vagy egy másik választ idézve: „családnév terén örülök, hogy viszonylag ritka, és nem olyan gyakori, mint például a *Kovács*”. Ugyanezt a szempontot emelte ki csongrádi adatközlőm is: „Nagyon szeretem, mivel kevés embert hívnak így.” A ritkaságon, egyediségen és különlegességen kívül informátoraim másik gyakran visszatérő indoklása az volt, hogy azért szeretik a nevüket, mert a szüleiktől kapták azt. Néhány ehhez kötődő választ idézve: „Szeretem őket (ti. a neveimet), mert szeretem a családom. Ha másképp lenne – másképp lenne”; „a családnevemről mindig a felmenőim jutnak eszembe”; „a családnevemre büszke vagyok, mert szeretem a szüleimet”. A családnév továbbhagyományozódásban való jelentőségét emelte ki bárdudvarnoki adatközlőm is: „Kihalófélben van a vezetéknevünk, minden vonalon lányok vannak csak. Ezért ha fiam

lesz, biztos megkapja második vezetéknevnek. Tehát ragaszkodom hozzá.” Mások a név hangzását tartották fontos szempontnak, vagyis azért tetszik nekik a saját vezeték- és keresztnévük, mert összeillőnek, szépnek, költőinek, illetve hangzatosnak találják.

Több adatközlő számolt be arról, hogy a nevük megítélése az életkoruk előrehaladtával változott meg, s lassanként megbékéltek a nevükkel, sőt, meg is szerették azt. Jászjákóhalmai adatközlőm erről így írt: „Sokáig nem szerettem a keresztnevemet, de rá kellett jönnöm, hogy valamilyen szinten azonosultam vele az évek során.” Hasonlóan fogalmazott a nevééről tatabányai informátorom is: „Már már megbarátkoztam vele, azonosultam vele.” Vagyis a kapott válaszokból úgy tűnik, hogy a névidentitás kialakulása életkorfüggő: gyerekkorban sokan még megváltoztatnák a nevüket, ám felnőttkorukra – az adatközlők szavaival élve – már nem cserélnék le egyiket sem.

A felmérés utolsó kérdése arra irányult, hogy vajon a nyelvhasználók szerint vannak-e divatos családnevek. Az adatközlők mintegy harmada (20 fő) vélekedett úgy, hogy vannak, míg a többiek amellet érveltek, hogy nincsenek. Az igenlő választ adók zömében az archaikus hangzású, régi, nemesi neveket (pl. *Székorszky*, *Paróczai*, *Baradlay*, *Ochtinszky*), az egyedi neveket, az *y*-ra végződőket, valamint a több tagból állókat (pl. *Vásárhelyi Faragó*) tartották divatosnak, de előkerült a különlegesség szempontja is. Hatvani adatközlőm szerint pedig a színészek nevei, illetve egyes települések neveiből alkotott családnevek számítanak közkedveltnak. A név hangzása is megjelent a válaszok közt. Ebben azonban már nagyobb volt a szórás: egyesek a „szép hangzású” (pl. *Regényi*), mások a „magyaros” (pl. *Ófalvi*, *Magyarosy*), megint mások az „idegen hangzású”, vagy épp a „jelentőségtejtesebb, kemény hangzású” neveket gondolták divatosnak. A hangzás mellett volt, aki a jelentést is fontos tényezőnek tartotta. Csátaljai adatközlőm például a következő „előkelő” neveket sorolta fel: *Király*, *Császár*, *Herceg*, míg mások a köztiszteletben álló, nagy presztízzsel rendelkező neveket (*Esterházy*, *Zichy*, *Habsburg*, *Széchenyi*) idézték. A névdivat mellett érvelt jászjákóhalmai és egyik szegedi adatközlőm is: mindketten a névváltoztatást hozták fel példaként. Hódmezővásárhelyi válaszádom is valószínűsítette a divatos családnevek meglétét, ám azt már szubjektívnek tartotta, hogy mi is számít közkedveltnak. E kérdés kapcsán abonyi informátorom külön kitért a mesterségi eredetű nevekre: „Szerintem nincsenek (ti. divatos családnevek), azonban a

tulajdonságnevek, a foglalkozásnevek családnévként való használata véleményem szerint sokáig megmarad.”

Voltak, akik óvatosabban fogalmaztak a névdivattal kapcsolatban. Például egyik budapesti válaszadóm ezt írta: „Inkább azt mondanám, hogy bizonyos (pl. történelmi, társadalmi) okokból lesznek kevésbé preferáltak, amikkel szemben megjelenik egy másik, látszólag kedveltebb, divatos csoportja a családneveknek.” Informátoraim kétharmada azonban úgy gondolta, hogy nincsenek divatos családnevek. Válaszukat szinte mindannyian azzal indokolták, hogy a családnevet öröklő az ember, nem pedig választja, „így azzal nem lehet divatolni”. „A családnevet nem a divat, hanem a hagyomány határozza meg” – vélekedett szegvári informátorom. Többen hangsúlyozták, hogy a név gyakorisága és divatossága nem ugyanaz. A nemleges választ adók többsége úgy vélte, hogy divatról csak a keresztnevéknél beszélhetünk, a családneveknél nem. Hiszen Magyarországon nem általános a családi hagyománytól eltérő név választása, ennek egyelőre még csak külföldön van divatja. Egyik budapesti adatközlőm azt jegyezte meg, hogy „manapság sokan vesznek fel még egy utónevet a »régik« mellé”, vagyis úgy tűnik, hogy újabban a második utónév felvétele kezd divattá válni.

5. Összegzés és kitekintés

Összegzésképpen megállapítható, hogy a különféle nyelvi helyzetű válaszadók különbözőképpen vélekedtek a nevek varázsáról és erejéről, eltérő ismeretekkel rendelkeztek saját nevükről, másképp viszonyultak a családnévdivathoz, ám abban mindannyian egyetértettek, hogy a személynevek kitüntetett szerepet játszanak az életükben. A kérdőíves felmérés válaszai közt visszaköszöttek a névtan (szociál)pszichológiai megközelítésű tanulmányainak gondolatai, annak ellenére, hogy az adatközlők nem ismerték ezeket a műveket. A vizsgálat során beigazolódtott az az előzetes feltevés, hogy az átlag beszélők a személynevek érzelmi és asszociatív jelentéseit emelik ki, s a logikai és a kontextuális jelentéssel egyáltalán nem számolnak. A kérdőívet kitöltő személyek a saját nevük iránt pozitív attitűddel viseltettek, s a kutatás azt is igazolta, hogy a résztvevők a nevüknek az identitásjelölő funkcióját nagyon erősen tartják. Az adatközlők többsége úgy vélte, hogy a nevek hozzájárulnak a névviselőről alkotott benyomások kialakulásához, s az informátorok nagy része hitt a nevek

erejében is, azaz úgy gondolták, hogy a név meghatározhatja a viselője sorsát. A kutatást érdemes még tovább folytatni, a minta bővítése ugyanis lehetőséget biztosítana a nevekhez kötődő attitűdök és a szociolingvisztikai változók közti kapcsolat vizsgálatára is.

Hivatkozások

- ALLPORT, GORDON WILLIARD 1935/1979. Az attitűdök. In: HALÁSZ LÁSZLÓ – HUNYADY GYÖRGY – MARTON L. MAGDA szerk. *Az attitűd pszichológiai kutatásának kérdései*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 41–56.
- BAUKO JÁNOS 2009. Személynevek iránti attitűdvizsgálatok nyitrai egyetemi hallgatók körében. In: BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 249–254.
- BÜKY BÉLA 1997. A pszichológiai nézőpont érvényesítése XX. századi névtani tanulmányokban. In: KISS GÁBOR – ZAICZ GÁBOR szerk. *Szavak – nevek – szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 81–87.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1926/1997. *Jelentés tan és nyelvtörténet. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan*. Budapest: Osiris Kiadó.
- KATZ, DANIEL 1960/1979. Az attitűdök tanulmányozásának funkcionális megközelítése. In: HALÁSZ LÁSZLÓ – HUNYADY GYÖRGY – MARTON L. MAGDA szerk. *Az attitűd pszichológiai kutatásának kérdései*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 105–120.
- KIEFER FERENC 1989. Mit jelent a tulajdonnév? In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk. *Névtudomány és művelődéstörténet*. Zalaegerszeg: Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődésügyi Osztálya. 286–290.
- KISS JENŐ 1995. *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapterületek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KOVALOVSKY MIKLÓS 1934. *Az irodalmi névadás*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- MARTINKÓ ANDRÁS 1956. A tulajdonnév jelentéséhez. In: BÁRCZI GÉZA – BENKŐ LORÁND szerk. *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 189–195.
- ORTUTAY GYULA főszerk. 1981. *Magyar néprajzi lexikon 4. kötet*.

- Névmágia szócikk.* Budapest: Akadémiai Kiadó. <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/4-33.html> (2014.07.03.)
- PAIS DEZSŐ 1966. *Régi személyneveink jelentéstana.* Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TAKÁCS JUDIT 2008. A név mint kód. *Létiünk. Társadalom, tudomány, kultúra.* 38/1: 18–29. http://epa.oszk.hu/00900/00997/00011/pdf/EPA00997_Letunk_2008_01_018-029.pdf (2014.07.03.)
- ZLINSZKY ALADÁR 1931. *Az eufémizmus.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

ANITA SCHIRM: Speaker opinions regarding personal names

After a brief overview of social psychological treatments of onomastic issues, this paper explores speakers' attitudes to names and the way these can be investigated, also presenting the results of a questionnaire survey (n=68) of lay language users' opinions regarding names in general, their own names in particular as well as attitudes to fashions of naming. The investigation has proven the initial hypothesis to be correct, namely, that lay speakers emphasize emotive and associative meanings of personal names, largely disregarding logical and contextual meanings. Participants of the survey have exhibited positive attitudes towards their own names and assigned great importance to the identification function of their names. Most participants expressed the opinion that names play a role in shaping others' impressions of the name bearer, and many also expressed a belief in the power of names, i.e. that a person's name can determine their fate.